

Asırlık Fabrikanın Dönüşümü: Bomontiada

Didem Turhan¹

ÖZ

Adını İstanbul'un en eski semtlerinden birine vermiş olan Bomonti Bira Fabrikası, ülkemizde modern bira üretim tekniğiyle imalata başlamış olan ilk bira üretim tesisidir. Bomonti Kardeşler 1890 yılında, fabrikada üst fermantasyon yöntemiyle bira üretimine başlamışlardır. Bomonti Bira Fabrikası, İsviçreli Bomonti Kardeşlerin İstanbul'da gerçekleştirdiği bir özel teşebbüs olması ve konumu açısından önemlidir. 19'uncu yüzyılın sonuna doğru gittikçe değerlenen Galata ve Pera semtlerinin çevresine eklemlenen yeni yerleşim ve sanayi bölgelerinden biri olan Feriköy'de, 1890 yılında kurulan Bomonti Bira Fabrikası, Osmanlı iktisadi tarihinin en önemli özel sektör yatırımlarından biridir ve ülkede bira sanayiinin gelişiminde büyük rol oynayan öncü bir kuruluş olmuştur. Bu fabrikada yıllar içinde farklı deneyimler yaşanmıştır. Bomonti sanayi tesisleri, 1892 Bomonti Bira Fabrikası'yla başlamış ve 1954'de yapılan imar planında bölgenin Sanayi Bölgesi olarak ilan edilmesine kadar geçen sürede, plansız gelişime devam etmiştir. Üretimin tamamen durmasıyla tesis 1991 yılında boşaltılmıştır. Boşaltılan ve terk edilen diğer sanayi mirasları gibi Bomonti Bira Fabrikası da bakımsızlıktan dolayı zarar görmüştür. Alanda hızlı bir tahribat yaşanmıştır ve fabrikanın donanımı kısmen korunmuştur. Fabrika 1991 yılında boşaltıldıktan 7 sene sonra koruma altına alınmıştır. Tarihi Bomonti Bira Fabrikası'nı oluşturan yapıların restorasyonu Han Tümertekin tarafından tamamlandıktan sonra, Han Tümertekin yeniden işlevlendirme, restorasyon ve adaptif yeniden kullanım projesini yönetmiş ve yerleşkenin kamusal alan ve kent tasarımı aşamasından sonra, bazı topluluklar ve ziyaretçilerin gereksinimlerine cevap verebilecek bir sosyal kültür projesinin ve sürekli değişen fiziksel tasarımın nasıl yaratılacağını anlamaya çalışarak "Bomontiada" projesine dahil olmuşlardır. Tarihi Bomonti Bira Fabrikası'nda hayat bulan Bomontiada, düşünmeye, yaratmaya ve eğlenmeye davet ettiği gibi, kentin dokusuna da sahip çıkarak, İstanbul'un merkezinde canlandırdığı "bir araya gelme" kültürünü taşıyan yaşam alanı olarak tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bomonti Bira Fabrikası, Kentsel Dönüşüm, Bomontiada

¹ Sanat yöneticisi, turhandidem@gmail.com

GİRİŞ

İlk kentlerden günümüze kentler farklı işlevler sonucunda sürekli değişim ve dönüşüm sürecinin içinde olmuşlardır. Bu ise kent koşullarının ya da kent yaşamının olağan bir sonucudur. Türkiye’de ve dünyada kentler, ekonomik sebepler, sosyal gelişimdeki yetersizlik, aşırı nüfus yığılmaları, yanlış yer seçimi ve doğal afetler gibi nedenlerden dolayı yenileme, dönüşüm, yeniden yerleştirme ve iyileştirmeye yönelik proje ve uygulamalara ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu dönüşüm, kent yaşamının tüm boyutlarını etkileyen oldukça kapsamlı bir biçimde ve çok hızlı gerçekleşmekte, farklı betimlere konu olan çöküşleri, gerilemeleri içermektedir. Kentler, tarihsel süreç içerisinde farklı zaman dilimlerine bağlı olarak ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve yönetsel dönüşümleri hızlı ve yoğun bir biçimde yaşamışlardır. Kentlerin sorunlu alanları yenilenerek, kentlere yeni kentsel alanlar olarak kazandırılması sürecinde, sadece mekânsal bir dönüşüm değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel gelişimin sağlanması içinde çalışmalar yapılmaktadır. Yenileme ve dönüşüm alanlarında uygulanan projeler sonucunda oluşturulacak yeni kentsel alanların daha sağlıklı ve yeni altyapı ve ulaşım sistemlerinin, günümüz ihtiyaç ve beklentilerine uygun kent parçaları olabilmeleri için kamu, özel sektör, sivil örgütler ve üniversitelerin işbirliği ile oluşturulacak ortaklıklara ve buna imkân sağlayacak yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

İstanbul’un Avrupa yakasında yer alan en eski sanayi bölgelerinden biri olan Bomonti, bu şehirdeki sanayi bölgelerinin bir örneğidir. Bölge başlangıçta şehrin kenarında yer alırken, zaman içinde şehrin büyüüp gelişmesiyle sıkışıp kalmış ve bir şehiriçi sanayi bölgesine dönüşmüştür. Bomonti Sanayi Bölgesi, zaman içinde gösterdiği değişiklikler ve kazandığı yeni özellikleriyle şehiriçi sanayi bölgesi karakterini daha da güçlendirmiştir. Günümüzde gerçekleştirilen planlama çalışmaları incelendiğinde kentsel dönüşüm projelerinin,

birbirine benzeyen bu projeler küreselleşmenin de bir sonucu olarak farklı coğrafyalarda birbirinin neredeyse aynı fonksiyonlara ve yapı tipolojilerine sahip mekânlar ortaya çıkarmaktadır.

Kentsel dönüşüm çalışmalarında karşılaşılan başka bir sorun ise parçacı yaklaşımlarla yaratılmaya çalışılan ve kentin önemli ve uğrak güzergâhları üzerindeki parçaların güzelleştirilmesine dayanan “kent makyajı”dır. Kentsel dönüşüm konusuna ilişkin bahsedilen temel sorunları uygulama ölçeğinde daha da çoğaltmak mümkündür. Bu doğrultuda bu makalenin amacı, günümüzde kentsel planlamanın en önemli uygulama araçlarından biri olan kentsel dönüşüm projeleri ve Bomonti Bira Fabrikası’nın bir kültür-sanat alanına dönüşümü incelemektir. Bu bağlamda Bomonti Bira Fabrikası’nın öncelikle rölöve çalışmalarıyla bugünkü durumunun incelenmesi, çeşitli tarihsel kaynaklar yardımıyla yapının ilk inşaa durumunun belirlenmesi ve yapıya bir fonksiyon kazandırılıp korunması hedeflenmiştir. Son olarak, sanayisizleşme süreci sonucunda kentsel kıyı alanlarında konumlanan sanayi alanları, kentsel dönüşüm bağlamında irdelenmiş ve benzer özellik gösteren Bomonti Sanayi Bölgesi ve geri alanı bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Bomonti Bira Fabrikası’nın Kuruluşu

Adını İstanbul’un en eski semtlerinden birine vermiş olan Bomonti Bira Fabrikası, ülkemizde modern bira üretim tekniğiyle imalata başlamış olan ilk bira üretim tesisidir. İsviçreli Adolf Robert ve August Walter Bomonti kardeşler, geldikleri yer olan Almanya’nın güneydoğusunda bulunan ve en büyük eyalet olan Bavyera, çoğunlukla tarımla uğraşılan, mütevazı kasaba ve köyleri olan, biranın dünyada ilk seri üretiminin yapıldığı, dolayısıyla biranın en ünlü olduğu bölgeler arasındadır. Bira üretiminin 14’üncü ve 15’inci yüzyıla dayandığı, birçok bira üreticisinin yaşadığı şehrin birahaneleri meşhurdur (Eda, 2010: 90-91). Bomonti Kardeşler 1890 yılında, fabrikada üst fermantasyon yöntemiyle bira üretimine başlamışlardır.

İnsanlık tarihinin bilinen en eski içkilerinden olan biraya ilk olarak Gılgamış Destanı'nda da yer verilmiştir. Bira yapımı ile ilgili ilk tarifler bizlere Babiller'den kalmıştır. Babiller'den sonra en tanınmış bira imalatçıları olan Eski Mısırlılar, geliştirdikleri etkili metotlarla ürettikleri birayı Atinalar'a sevdirmişler, onlar da bu içkinin başka ülkelere tanınmasını sağlamışlardır (Türk, 2004: 12).

Bira, çimlendirilip kurutulması ile elde edilen maltın, su ile belirli şartlar altında mayşelenmesi ve şıranın şerbetçiotu ile kaynatılıp, alkol fermantasyonuna bırakılması ile oluşan, alkol ve karbondioksit içeren bir içkidir.

Osmanlı toplumunda Müslümanların alkollü içecek işletme sahibi olması yasak olmasına karşın, Gayrimüslim milletlere kendileri için alkollü içecek üretilmesine ve satılmasına müsaade edilmiştir. Osmanlı'nın son döneminde fabrikalaşma olgusu değerlendirilmesinde, özel sektör tarafından kurulan fabrikaları da dikkate almak gerekir. Özel sermaye ile kurulan fabrikalar açısından özellikle 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında bir hareketlilik görülmektedir. Sanayileşme süreci ve bu süreçlerde ortaya çıkan gelişmeler çeşitli dönemlere ayrılarak incelenebilir. Bu bağlamda Bomonti Bira Fabrikası, İsviçreli Bomonti Kardeşlerin İstanbul'da gerçekleştirdiği bir özel teşebbüs olması ve konumu açısından önemlidir. 19'uncu yüzyılın sonuna doğru gittikçe değerlenen Galata ve Pera semtlerinin çevresine eklenen yeni yerleşim ve sanayi bölgelerinden biri olan Feriköy'de 1890 yılında kurulan Bomonti Bira Fabrikası, Osmanlı iktisadi tarihinin en önemli özel sektör yatırımlarından biridir ve ülkede bira sanayiinin gelişiminde büyük rol oynayan öncü bir kuruluş olmuştur.

Bomonti Bira Fabrikası'nın Tarihsel Gelişimi ve Kapanışı

Bomonti Bira Fabrikası'nın açılmasının hemen ardından, 1891 yılında, Vasiladında bir işletmeci, Şişli'de üst fermantasyonla bira üretimi yapan



küçük bir tesis açar. Bomonti Kardeşler ise 1902 yılında işletmelerini Bomonti Bira Fabrikası'nın bulunduğu alana nakletmiştir. O döneme göre oldukça modern bir tesis olan Bomonti Bira Fabrikası'nın rekabetine dayanamayan Vasil, kısa süre sonra açtığı tesisi kapatmak zorunda kalmıştır (Bozdemir, 2011: 63). Bira Fabrikası ana binasına zaman içinde yeni üretimler eklenmiştir. Eklenen bu üretimlerle fabrika bugün 40 dönümlük bir araziye yayılmıştır. 1908'e kadar sadece üst fermantasyon birası üretirken, Bomonti Kardeşler tarafından ilave edilen soğuk hava tesisleriyle alt fermantasyon birası da elde edilmeye başlanmıştır. 1909'da Büyükdere'de kurulan Nektar Bira Fabrikası, Bomonti Fabrikası ile rekabete başlamış ve 3 yıl üretim yapabilmiştir. Bomonti ve Nektar Fabrikası birleşme kararı alarak 1912 yılında "Bomonti-Nektar Bira Fabrikası" ismi ile üretim yapmaya devam etmişlerdir. Bomonti-Nektar Fabrikası İstanbul ve İzmir'de bira üretiminin yüzde doksanını ele geçirmiştir. 1926 yılında çıkarılan içki tekelinin sonucunda

Bomonti-Nektar Bira Fabrikası'nın işletmeciliği Polonya'da bir şirkete verilmiştir. "Polonya şirketinin dağılmasının ardından sonraysa, Tekel İdaresi, Bomonti-Nektar Birleşik Bira Fabrikası'nın on yıl daha bir Türk anonim ortaklığı olarak bira üretimine izin verilmiştir (Gülsün ve İkiz, 2009: 112). 1938 yılında 2 yıllık süre dolduktan sonra fabrika, 2 yıl kapalı kalmış ve 1940 yılında Tekel İdaresi tarafından alınarak bira imalatına tekrar başlamıştır. Ancak 1980 darbesinin ardından hızla işletilen 24 Ocak Kararları ile Türkiye'de özelleştirme süreci sistematik olarak başlamış ve neo-liberal politikalara hız verilmiştir. 1984 yılında ilk olarak Turgut Özal hükümeti tarafından yapılan özelleştirmeyle, Türkiye'nin önemli kurumları işlevsizleştirilmiş, içleri boşaltılarak

zarar eder hale getirilmiştir. Eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetler paralı hale getirilmiş ve özelleştirilmelerinin yolu açılmıştır. Tekelleşme kapitalist pazarın büyümeye ve kontrole yönelik doğasının kaçınılmaz bir sonucu olmuştur.

Bomonti Bira Fabrikası'nın kapanış öyküsünde ülkede uygulanan özelleştirme politikalarının da etkisi olduğu belirtilebilir. Tekel, Cumhuriyet kurulduğundan beri alanındaki üretimde çok önemli bir paya sahip olmuştur. Tütün, üzüm ve anason üreticilerine sağladığı büyük destek ve çok sayıda işletme ile işçi ve memur istihdamına büyük katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte farklı sosyo-kültürel kimlikten çok sayıda işçinin birlikte çalıştığı işyerlerinde



sendikal örgütlenmenin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bomonti Bira Fabrikası'nın kapatılmamasına yönelik yürütülen mücadeleler başarıyla sonuçlanamamış olsa da, o süreçteki deneyimlerin yol gösterici olduğu söylenebilir. "1994 yılında yaşanan iktisadi krizin üzerine 5 Nisan kararları adıyla bilinen Tansu Çiller döneminde ekonomik tedbirler paketi olarak yayınlanan bu kararlar enflasyon, ekonomik küçülme ve yüksek işsizlik gibi sorunlara yol açmıştır. Alınan kararlardan biri 'zarar eden KİT'lerin' özelleştirilmesi yönündedir." (Yiğit, 2010: 145)

Bomonti Bira Fabrikası yıllar içinde farklı sosyal deneyimlere de alan açmış; sosyal hayatı canlı tutmakla birlikte, çalışanların günün büyük bir bölümünü beraber geçirmeleri sebebiyle, birlikte yaşama kültürünün geliştiği bir ortama zemin oluşturmuştur. Kamu fabrikası olması itibarıyla, çalışanlar açısından bir dönem nispeten güvenceli bir alan olarak tanımlanabilir. 1990'lı yıllarda hız kazanan, günümüze kadar devam eden özelleştirme politikaları, kamu fabrikalarının özelleştirilmesine ve yıllarca biriktirilmiş bu kültürün kaybedilmesine de yol açmıştır.

Bomontiada'nın Kurulması ve Bomonti Bölgesi'ne Katkıları

Günümüzde her yerde birbiri ile neredeyse aynı olan, yüksek katlı konutlar çoğalmakta, her biri de yapıldığı çevreyi adeta baştan yaratacağına dair öngörüler ile inşa edilmektedir. Kimi dönüşüm bölgelerinde kentsel, mekânsal, yaşamsal sorunlar ile birlikte olumsuz durumlar da ortaya çıkmaktadır. Dönüşüm bölgelerinin kimi noktalarına belirsizlik, iletişimsizlik hâkim iken, az da olsa kimi noktalarına da farklılıkların bir araya gelişinden doğan ya da doğma potansiyeline sahip olan "yeni"likler hâkimdir. Bomonti'de bulunan tarihi bira fabrikası binasının akıbeti, kapandıktan sonra uzun yıllar merak konusu olmuştur. Endüstriyel görüntüsünü koruyarak dönüştürüp, her şeyin tek, büyük bir sosyal mekân olarak algılanması hedeflenen fabrika bir kültür-sanat mekânı haline getirilmiştir.

Türkiye'de özellikle son 50 yıldır kentlerde sürekli bir dönüşümün olduğu bir gerçektir. Fakat bu sürecin genellikle mimarlık ve şehircilik bilim alanlarının ilke ve yöntemlerinden uzak, daha çok ekonomik ve siyasal dinamiklerin etkisinde yaşandığı söylenebilir. İstanbul'da yoğunlaşan göçle birlikte barınma gereksinimi artmış, yüksek katlı konut planlaması çözümlerden bir tanesi olarak görülmüştür. Bu uygulamalar, önceleri kentin dış sınırlarında uydu kent mantığında yapılmakta, farklı gelir gruplarına hitap eden bir görüntü oluşturmaktaydı. Bunlar aynı ya da farklılaşan konut tipolojilerine sahipti. Daha sonra özellikle üst gelir grubu tekrar kent içine yerleşme eğilimi gösterdi ve lüks rezidanslar yapılmaya başlandı. Bu konutlar kentin merkezinde kalmış eski sanayi bölgeleri, gecekondu alanları gibi yerlerde inşa edilmeye başlandı. Kentsel dönüşüm de ilk amaç kentin çeperlerinde ya da merkezinde kalan gecekondu alanlarının yenilenmesiydi, ancak durum daha sonra "rantsal dönüşüm" denebilecek bir nitelik kazandı.

Yaklaşık 470 yıllık bir geçmişe sahip olan Bomonti'ye bakıldığında, konutlarla iç içe fabrikalar da bulunur. Bunlar kumaş, giyim, çikolata, bira gibi daha hafif ticaret ürünlerine ait fabrikalardır. Bomonti, bulunduğu konum itibarı ile potansiyel gelişim alanı olarak görülmektedir. İstanbul'un önemli merkezlerine yakınlığı, yakın çevredeki iş olanakları, yaşam için birçok pratik, gündelik ticari mekânın hâlâ yaşıyor olması (bakkal, manav gibi mekânlar bu bölgenin günlük ticaretinde önemli rol oynamaktadır), bölgenin cazibesini yükseltmekte; hem kent içinden hem kent dışından göç olarak semtte konaklayan sayısını her geçen gün arttırmaktadır (Yurtsever, Polatoğlu, 2015). Bomonti Bira Fabrika alanı için 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yeniden işlevlendirme ile ilgili bir kullanım planı yapılmıştır. Bu plan doğrultusunda 2008 yılında özel bir şirketle anlaşma yapılmıştır. Proje 2010 yılında uygulanmaya başlamıştır (Altınışık, 2014: 41-42). 20'inci yüzyılın ikinci yarısında, Efes Pilsen ve Tuborg Fabrikaları'nın kurulması ile Bomonti Bira Fabrikası'nda üretim

her geçen yıl düşmüştür. Fabrika işlevini yerine getirememiştir (Köksal, 2005: 43). Üretimin tamamen durmasıyla tesis 1991 yılında boşaltılmıştır (Başman, 2009: 43). Boşaltılan ve terk edilen diğer sanayi mirasları gibi Bomonti Bira Fabrikası da bakımsızlıktan dolayı zarar görmüştür. Alanda hızlı bir tahribat yaşanmış ve fabrikanın donanımı kısmen korunmuştur. Fabrika 1991 yılında boşaltıldıktan 7 sene sonra koruma altına alınmıştır. Fabrika koruma altına alındığı tarihten 2005 yılına kadar, alanla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. 2005 yılına kadar olan dönemde tesis için Şişli Belediyesi'ne kültür merkezi ve eğitim amaçlı kullanım önerileri sunulmuş, fakat alanla ilgili bir uygulama söz konusu olmamıştır. 16 Haziran 2005 tarihinde kabul edilen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun ile İstanbul'un merkezinde uygulanmaya başlanan dönüşüm ve yenileme projeleri arasında Bomonti Bira Fabrikası da yer almıştır. Kanunda yer alan birinci maddeye göre bu kanunun amacı:

"Büyükşehir Belediyeleri, Büyükşehir Belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarih ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır."

Bomonti Bira Fabrikası boşaltıldıktan sonra Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından Kültür Bakanlığı'na "Çağdaş Sanatlar Müzesi" yapılması amacıyla verilmiştir (Başman, 2009: 44-45). Bu bölgede yapılacak olan proje: beş yıldızlı bir otel, yeme-içme, eğlence alanları, 3.500 kişilik kongre ve sergi merkezi, servisli konut birimlerinin yanı sıra uzun dönemli kiralama olarak adlandırılan

yöntemle satılacak servisli daireleri içermektedir. Proje kapsamında binanın korunması gereken kültür varlığı olarak tescillenmiş tarihi özelliklerinin de korunacağı yer almaktadır. Projenin bitiminden sonra, geçmişte bir röper noktası olan fabrika yapısının farklı bir fonksiyon ile yeniden doğması ve bölgenin simgesi olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Otel, kongre ve sergi salonunun inşa edilmesi ile bölgede iki bin kişiye iş olanağı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu anlamda bir zamanlar İstanbul'un en şık yerlerinden biri olan Bomonti'nin yerel ekonomisine yapacağı katkının bölge ekonomisinin canlanmasını sağlayacağı düşünülmektedir (Elgin, 2008). Bununla birlikte uygulamaya başlanan proje içerisinde inşa edilen kule, mevcut durumda otel işlevi verilerek kullanılmakta olup Bomonti Bira Fabrikası'nın özgün mimari yapısının geri planda kalmasına neden olmaktadır. Endüstri mirası projelerinde yapıların sahip olduğu özgünlük değerleri ön planda tutularak dönüşüm yapılması, temel ölçütlerden biridir. Fakat uygulanan projede fabrikanın tescillenmiş tasarımındaki malzemesindeki yapıım tekniğindeki özgünlükler arka planda kalmıştır. Fabrikanın geçmişte kent içindeki simgesel önemi, gerçekleşen projeye birlikte yüksek binaların arasında kaybolacaktır (Elgin, 2008).

"TTMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin 41. Dönem Çalışma Raporu'nda 'Kentleşme ve Planlama Sorunlarına Yönelik Çalışmalar' bölümünde, Bomonti Bira Fabrikası yeniden işlevlendirme projesinin itirazı yer almaktadır. Raporda proje için yapılan tespitler şunlardır:

- Fabrikanın, bazı bölümlerinin korunması gerekli kültür olarak tescillenmesine karşın tescilleri kaldırılmıştır.
- Yapılaşmanın maksimum yüksekliği İstanbul silueti göz ardı edilerek yapılmıştır.
- Proje, kamu alanını kültürel miras değerine uygun olmayan bir şekilde ekonomik yarar için maksimum yapılaşmaya açmıştır.
- Fabrika alanı, bulunduğu bölgenin kamuya

ait nadir kalmış yeşil ve açık alanıdır. Projede yer alan kulelerle birlikte bu alanlar yok olacaktır. Yapı ile birlikte oluşan hafriyat çukuru da mevcut tescilli eserleri ve yakın çevresini tehdit edecektir.

- Planda merkezi iş alanı olarak belirtilen alan, gerçekleşen projeye birlikte yapı ve nüfus yoğunluğunu arttıracaktır. Bu durum yetersiz altyapı sisteminden dolayı olumsuzlukları beraberinde getirecektir. (Elgin, 2008).

Bununla birlikte modern bir konaklama alanı ile tarihi bir kültür alanının aynı kampüs içerisinde yer alması, eski ile yenin birleşimi olarak görülebilir ve bu unsur, hem turistleri hem yerli halkı buraya çekecek bir cazibe yaratacağı görüşü de mevcuttur. Ayrıca Mimar Sinan Üniversitesi ile aynı semtte olması, öğrenciler için de bir çekim merkezi olacak ve semt eski canlılığına kavuşacak görüşü de oldukça yaygındır. Restorasyon öncesi rölöve ve restitüsyon çalışmaları yapıp, Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan onaylar alındıktan sonra, binanın yapısal olarak mekanik güçlendirilmesi ile restorasyonu tamamlanmıştır. Bu restorasyon çalışması Mimar Han Tümerterkin tarafından ve İTÜ başta olmak üzere, çeşitli üniversitelerden teknik destek alınarak yapılmıştır. İç mekânsal düzenlemeler ise işletmeciyeye bırakılmıştır. Tarihi Bira Fabrikası'nda içinde bir müzenin de dahil olduğu proje üzerinde çalışılırken, projenin Babylon'un ana çekim merkezi olarak konumlandırılması için Pozitif A.Ş.'den Cem Yegül, Bira Fabrikası'na yatırım kararı aldıklarını şöyle anlatıyor: "Mekâna ilk girdiğimizde çok etkilendik. Mimarisi, atmosferi ve ruhuyla Babylon'u fazlasıyla yansıtıyordu. Önerilerini daha orada kabul ettik diyebilirim. Alkollü içecekler sektörüne getirilen düzenlemeler sonucu proje askıya alındı. Ancak bizim burada bir proje gerçekleştirme isteğimiz devam etti. Doğu Holding ile ortaklığımız vesilesiyle projeyi kendilerine taşıdık. Onlar da mekânı görünce çok etkilendiler ve yapılabilecekler konusunda heyecanlandılar. Sonrasında hızlıca fikirler geliştirmeye başladık. Bomontiada'nın yönetimi için Pozitif ve D.ream ortaklığında

Bomonti Kültür A.Ş. adlı bir şirket kuruldu. Bomontiada projesi Pozitif A.Ş. küratörlüğünde yönetiliyor. Tarihi Bomonti Bira Fabrikası'nı oluşturan yapıların restorasyonu Han Tümerterkin tarafından tamamlandıktan sonra, Han Tümerterkin yeniden işlevlendirme, restorasyon ve adaptif yeniden kullanım projesini yönetiyor ve stüdyoda, yerleşkenin kamusal alan ve kent tasarımı aşamasında, oturanlar, topluluklar ve ziyaretçilerine cevap verebilecek bir sosyal kültür ve sürekli değişen fiziksel tasarımın nasıl yaratılacağını anlamaya çalışarak Bomontiada projesine dahil oluyor.

Günümüze gelindiğinde ise artık Bomonti Sanayi Bölgesi'nde boş arsa neredeyse yoktur. Boş arsa olsa bile şehrin önemli iş merkezlerine, alışveriş merkezlerine ve E-5 karayoluna yakınlığı nedeniyle arsa fiyatları çok yüksek rakamlara ulaşmaktadır.

Bu nedenle bölgedeki yatay gelişme durmuş gibi görünse de dönüştürülen Bira Fabrikası ve MSGSÜ'nin kampüs projesi bölgeyi hareketlendirecektir.

İlk belediye ve dolayısıyla kent yönetim sisteminin temellerinin atıldığı 19'uncu yüzyıl Osmanlısı ilk modernleşme hareketlerinin izlendiği ve bu sürecin bir parçası olarak belediyecilik hareketlerinin geliştiği bir dönemdir. İstanbul özelinde ise kentin homojen bir düzenlemeye ve örgütlenmeye kavuşamadığı da görülmektedir. 19'uncu yüzyılda İstanbul'un batıya doğru surların dışında gelişimi çok kısıtlı olmuştur. 1913 yılında Şişli'ye kadar gelen elektrikli tramvay, bu yönde gelişimin hızlanması sonucunu doğurmuştur (Çakılcıoğlu, 2008: 61).

1950 öncesinde sanayi, geniş ölçüde küçük sanayi tarafından temsil edilmektedir. 1950'li yıllardan 1980'lerin sonuna kadar İstanbul'un gelişmesinde sanayi alanları temel belirleyici işlev olmuştur. 1950 yıllarında Kartal, Bomonti ve Kağıthane bölgelerinde sanayi kuruluşları yer seçmiştir. 1960'larda gecekondulaşma bütün hızıyla sürerken, bir yanda da kentsel mekân imarlı arsalar üzerinde apartmanlarla

şekillenmekteydi. Önce boş alanlar, daha sonra yeşil alanlar, parklar ve oyun alanları apartmanlarla dolmuştur (Çakılcıoğlu, 2008: 61). 1980'lerde nüfusu İstanbul metropoliten nüfusundan daha hızlı büyüme gösteren ilçelere bakıldığında ya sanayi ya da sanayi dışı etkinliklerin yığılma gösterdiği ve bu yerleşimlerin, İstanbul metropoliten alanının gelişme doğrultularında yer aldığı görülmüştür. Her kesimden ve her gelir grubundan nüfusu barındıran İstanbul metropoliten alanında, konut ihtiyacı da çeşitlilik göstermektedir. Konut ihtiyacı ve konut alışkanlıklarındaki değişim, tarihsel süreç içinde birçok farklı tip konut üretim şeklini ortaya çıkarmış ve hâlâ çıkarmaktadır. 1950-1965 yılları arasında İstanbul'da yaşanan hızlı nüfus artışıyla önemini artıran konut ihtiyacı, o yıllarda büyük oranda gecekondu ve yapsatçı üretim modeliyle karşılanmaktaydı.

Toplu konutlar genellikle orta-alt gelir grubunun konut ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, toplu yapımın maliyet açısından sağladığı avantajlar nedeniyle de çok sayıda dairesel konut üretim şekli olarak tanımlanabilmektedir. Toplu konut üretimine olan talebin asıl artışı 1970'lerin ikinci yarısında başlamıştır. Bakırköy'de bu dönemde İstanbul'daki en üst seviye konut gelişimi sergilenmiştir (Güzer, 2011: 30).

1980'li yıllarda ülkemizde kapalı site tipindeki konutlar oluşmaya başlamıştır. Bu konutların en önemli özelliği, insanlara yeni yaşam biçimleri sunmaları olmuştur. 1980'den sonra barınma ihtiyacını karşılamaya yanında, insanların hobilerini gerçekleştirebileceği, spor yapabileceği, çocuklarının da güvenli bir şekilde sokakta vakit geçirebileceği alanlar sunan kapalı konutlar, zamanla bir tüketim nesnesi olarak görülmeye başlanmıştır. 1980'lerde yeni tüketim alışkanlıkları, özellikle üst gelir grubunu yeni konut alanlarına yönleltmeye başlamıştır. Bu dönemde kent merkezinde site içi konutlara ya da kentin çeperlerinde daha geniş kullanım alanları sunan lüks konut projelerine talep artmıştır (Egeli, 2011: 30). 1984 yılında kurulan TOKİ ve 1994 yılında

kurulan KİPTAŞ, alt ve orta gelir düzeyindeki nüfusun konut ihtiyacını karşılama da özellikle kent dışı bölgelerde oldukça etkili olmuştur. "1990'lı yıllar özellikle çalışan insanlar için değişen yaşam tarzını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde değişen yaşam tarzıyla birlikte ise ev işlerine harcanan zamanın azaltılması, kişinin kendine daha çok zaman ayırmak istemesi gibi nedenlerle hayatı kolaylaştıran imkânlar sunan yeni tipte lüks konutlara olan talep artmaya başlamıştır. Bu lüks konutlar günümüzde rezidans olarak adlandırılmaktadır (Egeli, 2011: 32). Kentlerde nüfus artışı ve kentleşmeyle birlikte, aile yapısındaki sosyal ve kültürel gelişmeler, gelir seviyesindeki değişimlere de bağlı olarak konut ihtiyacında da devamlı olarak değişim yaşanmasına neden olmaktadır. Kent merkezine yakın konumlanmayı tercih eden rezidans projelerinde, kent merkezine ve çalışma alanlarına yakın olmak isteyenler, inşaat kalitesi, hizmet ve sosyal donatıları yüksek, depreme dayanıklı projeleri talep edenler ve yaşam standartlarını yükseltmek ve yaşamlarını kolaylaştırmak isteyenler konut satın almaktadır. Rezidans projelerinin en çok tercih edilme sebebi, çoğu zaman rahatlık ve konfor olarak açıklansa da, asıl neden yaşam tarzıdır. Son yıllarda rezidans tipi konut projelerine ve lüks konutlara artan talep boş arsa yetersizliği nedeniyle yatırımcıları merkeze yakın olup, dönüşüm ve değişim potansiyeli taşıyan yeni bölgelere yönelmiştir. Bomonti Bölgesi de lüks konut projeleri ve rezidans yatırımlarıyla yükselmeye başlamış yeni bir bölge olarak dikkati çekmektedir. Bomonti'de 1990'lı yıllarda hem yatayda hem dikeyde gelişme neredeyse tamamen durmuştur (Egeli, 2011: 34). Fakat günümüzde bölgede önemli yatırım projeleri inşa edilmektedir. Son yıllarda Bomonti'nin, taşıdığı önem, sınırları dışına çıkmasının nedeni, İstanbul için değişen konut ihtiyacı çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Bomonti, E-5 karayolu ile TEM otoyolları arasında kalmakta olup, ulaşılabilirliği yüksek bir konuma sahiptir. Ayrıca merkezi iş alanı olan Büyükdere Caddesi ile önemli iş ve ticaret merkezlerini barındıran Şişli ve Taksim bölgelerine yakınlığı nedeniyle de İstanbul Metropoliten Alanı içinde konumunun

getirdiği önemli bir potansiyele sahiptir. Bomonti’de yer alan konut projelerinin birim satış fiyatlarındaki devamlı olarak yükselme eğiliminde olması, bölgeye olan konut talebinin yoğunluğunu göstermektedir.

Bomontiada’ya Giden Kitlenin Profili: Saha Araştırması

Yazının önceki bölümlerinde Bomonti Bölgesi’nin fiziksel, sosyal ve planlama kararları açısından değişim sürecine değinilmiş ve bu değişimlerin bölgenin bugünkü mevcut durumuna nasıl etki ettiği ya da katkı sağladığı ele alınmıştır. Çalışma kapsamında yapılan saha araştırması, 2017 yılının Kasım ayında İstanbul’da toplam 125 kişiyle internet üzerinden gönderilen anket formlarıyla gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında açık ve kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. Katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi demografik özellikleri ile Bomonti’nin dönüşüm süreci ve Bomontiada hakkındaki düşünceleri sorulmuştur.

Anket çalışması verilerine göre kentsel dönüşüm sürecinde Bomontiada’nın Bomonti’ye ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan olumlu katkısı olduğunu düşünlerin oranı %67,5 olarak tespit edilmiştir. Bu yargının sebeplerini ise şu şekilde ayrıntılandırılmıştır:

“İnsanlar bu alanda alışveriş yapıp etkinlik satın aldıkça semt daha görünür olur, ekonomik açıdan zenginleşir; bu zenginleşme belediyenin dikkatini çeker ve semt için daha fazla yatırım yapar.”

“Bomonti semtinin bilinirliğini arttırdığı için o bölgeye daha fazla insanın gelmesini sağladığını ve yeni bir müşteri profili oluşturduğunu düşünüyorum. Bunun sonucunda da sosyokültürel ve ekonomik anlamda bölgenin gelişmesini sağlamaktadır.”

“Tarihi bir alan korunmuş ve şehre kazandırılmış oldu.”

“Bomonti’ye farklı bir soluk kattı denilebilir. Konut ve ofis dışında bir canlılığa sahip değildi, Bomontiada sayesinde sosyal bir anlam kazanmış oldu.”

“Bomonti’nin bir ilçe olduğunu biliyorum, ama Bomontiada ilçenin isminden daha ünlü olduğunu ve daha fazla duyulduğunu düşünüyorum, sosyal medya sayesinde tabi ki...”

“Bu şekilde tarihi bir yapıyı halka açıp ve güzel dekor ile bize sunulması çok güzel bir fikirdi ve şimdi böyle yerleri maalesef kaybediyoruz. Böyle devam ederse vakit geçirdiğimiz yerler sadece sitelerin lobileri ve sosyal alanlarıyla sınırlı kalacak.”

Olumsuz cevap verenlerin sebepleri ise şu şekildedir:

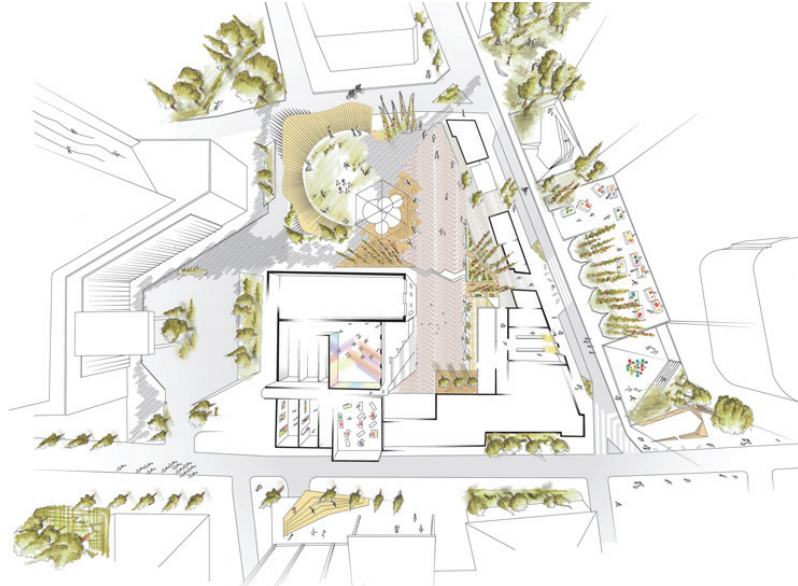
“Çünkü ulaşımı zor ve renksiz bir mekân.”

“Çok kasvetli havası var.”

“Hiç gitmedim,”

“Alkol kullanmıyorum.”

Anket verilerinden elde edilen sonuçlara göre, bölgedeki dönüşümün olumlu olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak bu değişim kentsel dönüşüm çerçevesinde



öngörülen ölçekte gerçekleşmemektedir. Yüksek duvarlar ile çevrili, kaidelerin üzerine kurulmuş böyle bir kentsel dönüşüm modeli, içine kapalı, iletişimden uzak, tekil kullanıcıların artmasına neden olmaktadır. Bu tekillik kenti kent yapan kolektif bilincin oluşmasına da engeldir. Yapılan değişimin farklı bir yaşam kültürü getireceği savunulmaktadır. Ancak farklı yaşamı hangi tür kullanıcı(lar) için getirdiği konusu tartışmalıdır. Farklı kullanıcı gruplarının etkileşim içerisinde girebildiği bir kent mekânı olarak bölgenin havasını değiştirmektedir. Bölge sakininin kendini zorunlu hissetmeden katılım gösterebileceği bu tür mekânlara gereksinimi vardır. Zorunlu sosyalleşme mekânları ise rantın bir getirisi olmakta ve insanları tekilliştirmektedir. Oysaki kent yaşamı koşulları içerisinde, insanlar her açıdan paylaşım ve etkileşim içerisinde bulunmaya daha çok gereksinim duymaktadır. Bu paylaşımın gerçekleşmesi ise yapay ya da zorunlu planlamalar ile değil, kentin kendi doğal gelişim süreci içinde gerçekleşmelidir.

Sonuç Yerine

Bomonti Bira Fabrikası, İsviçreli Bomonti Kardeşlerin İstanbul'da gerçekleştirdiği bir özel teşebbüs olması ve kent içindeki konumu açısından önemlidir. 19'uncu yüzyılın sonuna doğru gittikçe değerlendirilen Galata ve Pera semtlerinin çevresine eklenen yeni yerleşim ve sanayi bölgelerinden biri olan Feriköy'de, 1890 yılında kurulan Bomonti Bira Fabrikası, Osmanlı iktisadi tarihinin en önemli özel sektör yatırımlarından biridir ve ülkede bir sanayiinin gelişiminde büyük rol oynayan öncü bir kuruluş olmuştur. Fabrikaların özelleştirilmesine ve yıllarca birikmiş olan bir kültürün kaybedilmesine yol açmıştır. Bomonti Bira Fabrikası'nın kapanış öyküsü ülkede uygulanan özelleştirme politikalarıyla ilişkili olarak gelişir. 1985 ve 1994 yılların arasında kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Asıl olarak 1992 ve 1994 yılları arasında özelleştirmeye dair yaşanan sorunların ve aksaklıkların giderilmesine ve programın hızlandırılmasına yönelik olarak

hükümete özelleştirmede düzenleme yapma yetkisi veren kararname çıkarılmıştır. 19'uncu yüzyıl İstanbul'unda 256 adet sanayi yapısının varlığı tespit edilebilirken, bu sayı günümüzde 43'e düşmüştür. Günümüze ulaşan ve artık koruma altında olan endüstri yapılarının büyük çoğunluğu 1990'ların başından itibaren çeşitli nedenlerle atıl kalmış, özgün yapı ve donanımlarını büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Son yirmi yıl içerisinde ise teknolojik, kentsel, ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucunda işlevini yitiren sanayi yapılarına yönelik ilgi giderek artmış olup, belli bir dönemin özgün yapı tekniği ve üretim ilişkilerini yansıtan bu endüstri mirası yapılarının korunmasına yönelik yeniden işlevlendirme projeleri gündeme gelmiştir. Bomonti Bira Fabrikası içerisinde yer alan farklı işlevli tescilli yapılar, fabrikanın işletim süresince gerçekleşen üretim artışları ve teknik farklılıklarına bağlı olarak çeşitli dönemlerde yeni kısımların mevcut yapılara eklenmesi sonucunda, süreç içerisinde çeşitli müdahalelere uğrayarak günümüze ulaşmışlardır. Başlangıçta sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan ve günümüze değin kontrolsüz olarak devam eden kentsel büyüme,plandıışıvedüşük maliyetli bir gelişme sürecinde gerçekleşmiştir. Hızlı sanayileşme ve kentleşmeyle başlayan bu süreç içinde İstanbul, Türkiye'nin çeşitli yerlerinden sürekli olarak göç alarak, kontrolsüz bir biçimde yayılarak ve yoğunlaşarak gelişmiştir. Bölge yapılaşma ihtiyacı hissettiğinde, plan kararlarıyla yapılaşma dışı bırakılması veya kontrol altına alacak yasalar çıkarılması yeterli değildir. Kalkınma planlarının daha uzun vadeli yapılması, bir bölgeyi yapılaşmaya iten baskının altında yatan nedenlerin araştırılması ve bu nedenlerin yönetimlerce belli plan ve politik, yasal, ekonomik ve mekânsal stratejilerle ortadan kaldırılması bir çözüm olacaktır. Kentli bir toplum, sosyal olarak farklılaşmış, farklı beklentilere, farklı isteklere, yaşam tarzlarına sahip katmanlardan oluşmaktadır. Kent kullanıcılarının beklentilerine, tercihlerine cevap arayan, kamu yararını gözetin

yaklaşımlarla planlanan projeler daha demokratik bir kent profili sağlayacaktır. Kentsel dönüşüm yalnızca fizik mekâna yönelik bir kavram değildir. Aynı zamanda içinde sosyal, hukuksal, ekonomik, kültürel ve toplumsal boyutu da barındırır. Dönüşüm ülke, bölge, kent bütünü, mahalle ölçeklerinin tümünü kaplamadığında başarıya ulaşmamaktadır. Kamunun ve özel kesimin, sivil halk temsilcilerinin o bölgenin özelliklerinden kaynaklanan özgün bir ortaklık modeli çerçevesinde yola çıkması, kendi kararını kendi ihtiyaçları doğrultusunda verebilmesi için tüm aktörlerin sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Toplumu oluşturan insanların farklı kültürel altyapıları, mekân organizasyonunda önemsenmesi gereken bir olgudur. Özellikle geleneksel dünyanın belirleyicisi olan kültürel arka planlar tasarım girdilerine önemli ölçüde etki ederler. Modern hayatların bu kültürel arka plana sahip çıkamaması mekân, toplum ve sosyal altyapı uyumunun bozulmasına neden olmaktadır. Kentsel çevrelerin tasarımındaki başarı, sosyal yaşam ve mekânsal organizasyonlar arasındaki ilişkiye bağlıdır.

Toplum her zaman günün koşullarına göre farklılaşma eğilimindedir. Özgür bir toplumda farklılıklar bir arada olabilmelidir. Dolayısıyla toplumda homojenliği yeniden oluşturma eğiliminden kaçınılmalıdır. Dönüşüm, kentsel mekânda yalnızca fiziksel dönüşüm olarak düşünülmemeli, mekânın dönüşümünde kullanıcıların ekonomik, sosyal ve zihinsel dönüşümleri için de fırsat yaratılabilmelidir. Kentsel dönüşüm projeleri; merkezi, yerel yönetimlerin iş birliğinde, kentin ihtiyaçları, bölgenin sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak şekilde planlanmalıdır. Kentin bütüncül planı hazırlanıp, atıl durumda kalmış kent parçaları, kentin içinden sıyrılmadan, kent ile örtüşen, buldukları alanın dönüşümün uygulandığı zamanın koşullarına uyan, mekân pratiklerine uygun hale eriştirilmesi, kentsel dönüşüm aktörleri tarafından sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Altınışik, Z., "Endüstri Mirası Kapsamındaki Kent İçi Sanayi Alanlarının Sürdürülebilir Plan Kararlarıyla Dönüşümü: Bomonti Bira Fabrikası ve Yakın Çevresi", Yüksek Lisans Ödevi, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 2014.

Başman, A. Fuat, "Tarihi Liman Alanlarında Endüstriyel Mirasın Korunması: Haydarpaşa Gar ve Liman Çevresi Örneği" Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Bozdemir, Mustafa. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları, 2011.

Colliers Resco Gayrimenkul Danışmanlık Şirketi, 2010: 2010 Yılı İstanbul Konut Piyasası Raporu, İstanbul.

Çakılcıoğlu, M., İstanbul Merkezi İş Alanının Gelişimi/Değişimi, Değişen Dönüşen Kent ve Bölge konulu Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, Ankara. 2004

Egeli, C., " Bomonti'de Gayrimenkul Yatırım Türü Olarak 'Konut'un Seçilmesindeki Etkenler" İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Elgin, F. Ceylan "Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi – Pangaltı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Erdoğan, İ. *Tekelleşme, Medya ve Medya Pratikleri*. Toplum ve Hekim, 2002.

Görgülü, Z. (2009) "Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz", TMMOB İzmir Kent Sempozyumu.

Güzer C. A., 2002: Konut Üzerine De(ne)meler, Mimarlar Derneği, Ankara. Aktaran Egeli, C., " Bomonti'de Gayrimenkul Yatırım Türü Olarak 'Konut'un Seçilmesindeki Etkenler" İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Köksal, Gül. *Türkiye'nin Endüstri Arkeolojisi*. Mimarlık Eylül-Ekim, 2006.

Tanyeli, Gülsün ve Deniz İkiz. *İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası*. TÜBA-KED, 2009.

Türk, Şerife. *Büyükdere Nektar Bira Fabrikası Restorasyon Projesi*. Yüksek lisans Tezi. İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Yiğit, Eda *Emek Tarihinden Kente Bakmak: Bomonti ve Bira Fabrikası Örneği*. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Yurtsever, B., Polatoğlu Ç. *"Yenilenen Konut Alanlarında İkilem: Bomonti Örneği"* Yıldız Teknik Üniversitesi, 2015.